

Dødsfald og alvorlig sygdom – handlingsplan

Inspirationsmateriale og forslag til handlingsplan i forbindelse med krisesituationer på skolerne – dødsfald og dødelig sygdom.

Denne handlingsplan fungerer som vejledning for personalet, hvis en person tilknyttet skolen bliver udsat for en traumatisk begivenhed.

Indledning

Denne plan skal opfattes som et forslag til et "krisberedskab", der kan anvendes ved tragiske hændelser.

Der er al mulig grund til at formode, at man i en skole flere gange kan komme til at stå over for sorg ved dødsfald og alvorlig sygdom blandt børn, forældre og/eller medarbejdere.

Der vil aldrig være to situationer der er ens, og planen skal derfor ikke betragtes som en færdig opskrift på, hvad man skal gøre ved tragiske hændelser.

En skole er en arbejdsplads med en opgave, der skal løses professionelt og med en høj grad af tilstedeværelse. Det er derfor også vigtigt, at krisesituationer håndteres, således at børn og forældre kun påvirkes af den konkrete situation i det omfang, de berøres af den.

Formålet med planen er at give en række handlingsforslag til overvejelse, som det kan være relevant at foretage i en situation, hvor man ofte står usikker og forvirret, og med krav fra flere sider om at foretage en række fornuftige handlinger her og nu.

Det er alment kendt, at mennesker i sorg og krise ofte føler sig alene og isolerede. Det er vores håb, at dette materiale kan skabe grundlag for en erkendelse af, at der i en krisesituation skal snakkes og handles – ikke ties.

Det kan anbefales at tage denne plan op på et personalemøde og drøfte, om der er særlige forhold, man skal være opmærksom på, hvis planen bliver aktuel.

En elevs pludselige død

Lige efter dødsfaldet

Bekræftelse af dødsfald er nødvendigt, hvis orienteringen kommer fra andre end nærmeste pårørende.

- Den der først hører om dødsfaldet, underretter skolens ledelse.
- Skolelederen sikrer bekræftelse af dødsfaldet ved nærmeste pårørende med mindre oplysningen kommer fra nærmeste pårørende.

- Skolelederen indkalder til et møde med deltagelse af klasselæreren og det øvrige personale omkring den berørte klasse, og hvis ønsket, en psykolog fra PPR samt evt. personale fra SFO.
- Elevens klasse underrettes af klasselæreren, som beholder klassen resten af skoledagen. Det er vigtigt, at læreren ved, hvad der er sket, så informationerne er korrekte.
- Psykologen fra PPR støtter op i det omfang, skolelederen og klasselæreren vurderer et behov. (Det er vigtigt at tale åbent og konkret om det, der er sket. Lad eleverne tale om det, de tænker og føler). Det er vigtigt, at klasselæreren sørger for, at ingen elev er alene, når han/hun kommer hjem. Forældre kontaktes eller eleven går med kammerat hjem.
- Skolens øvrige klasser underrettes af deres lærere. Vær opmærksom på søskende og andre nære venner.
- Når samtlige klasser er underrettet, hejses flaget på halv stang.
- Evt. synge en salme.
- Psykologen fra PPR forestår den akutte krisehjælp og støtte til medarbejdere, hvis der er behov for det.
- Skolelederen, klasselæreren og evt. en anden lærer, som har en nær kontakt til den døde elevs forældre, overvejer sammen med psykologen, eventuel personlig kontakt til forældrene. Erfaringen viser, at langt de fleste forældre sætter stor pris på en personlig henvendelse.
- Skoleleder eller klasselærer orienterer forældrene i den afdøde elevs klasse (opfordrer dem til at tale åbent om det indtrufne derhjemme. Det kan måske være nyttigt med et forældremøde en af de første dage). Se forslag til tekst i bilag 1.
- Tal løbende om dødsfaldet i elevens klasse. Ikke kun på dagen idet børns reaktion på hændelsen vil være forskellig.
- Klassen kan eventuelt sammen med "nære lærere" skrive brev til pårørende, sætte en dødsannonce i avisen eller der kan skrives mindeord (hjælp til sorgarbejde).

Om begravelsen

- Skolelederen/klasselæreren spørger de pårørende, om de ønsker at elever/lærere/ledelse deltager i begravelsen. De pårørendes ønsker respekteres. Klasselæreren informerer derefter forældregruppen i den pågældende klasse om beslutningen.
- Når dagen for begravelsen er fastsat, orienteres elevens klasse om evt. deltagelse i begravelsen (forudsætter positivt svar fra de pårørende). Det bør i meddelelsen nævnes, at det er vigtigt, at yngre elever har voksne at være sammen med ved begravelsen. Denne voksne bør i dette tilfælde ikke være læreren (det vil være godt, at så mange af eleverne som muligt kan være med til begravelsen, da det kan være af stor betydning for bearbejdningen af sorgen i den nærmeste tid. NB. Frivillighed, ikke pres). Forslag til orienteringstekst (de små klassetrin): Se bilag 2.
- Klasselæreren taler indgående i klassen om, hvad der skal ske ved begravelsen. (Det er vigtigt, hvad enten børnene skal deltage i begravelsen eller ej).
- På begravelsesdagen holder klasselæreren klassen samlet, men børn, som har brug og mulighed for at være sammen med deres forældre, skal have lov til det.
- På begravelsesdagen holdes en kort højtidelighed for alle berørte elever. Flaget hejses på halv stang, og alle der ønsker det, kan få fri til deltagelse i begravelsen. Det gør ikke noget at "hjulene går i stå".
- Skolen sender en båretbuket (fra skolen og dens personale)

Opfølgning

- Det er vigtigt, at de berørte medarbejdere får støtte og hjælp fra kollegerne samt eventuelt tilbydes støtte og krisehjælp fra PPR.
- Vær opmærksom på elevernes forskellige sorgreaktioner. Nogle bearbejder hurtigt sorgen efter, at dødsfaldet er blevet kendt. Andre vil først få mærkbare reaktioner noget tid efter. Skyldfølelse er typiske udslag af sorgreaktioner hos børn og unge mennesker. Hos børn forbindes skyldfølelsen ofte med, om det fortsat er tilladt for dem at lege og have det sjovt. Se sorgens fire stadier (bilag 4).
- Samtaler i klassen hvor man sætter ord på tanker og følelser i forbindelse med det skete, vil fortsat have stor betydning. Klassesamtalen kan struktureres på følgende måde:
 - Introduktion
 - Fakta
 - Tanker
 - Reaktioner
 - Information
 - Afslutning
- På de ældste klassetrin vil det være givende med sådanne samtaler i mindre grupper. Der findes en del litteratur beregnet for forskellige alderstrin, som på en fin måde tager reaktioner, tanker og følelser op i forbindelse med sorg og død. Se eventuelt [her](#)
- Det kan have stor betydning for klassen, at den afdøde elevs stol og bord bliver stående tom i klasseværelset et stykke tid. Der kan også være andre konkrete ting, der minder om vedkommende, der kan tages vare på. Den afdøde elevs grav besøges af den samlede klasse ved bestemte lejligheder. At have et skolebillede af den afdøde elev. At have tegninger hængende, som afdøde elev har lavet.
- Vær opmærksom på, at søskende og nære venner kan have lignende behov.
- Skolesundhedsplejerske, psykolog og præst kan være ressourcepersoner i opfølgingsarbejdet.

En elevs alvorlige/dødelige sygdom

- Så snart skolen får kendskab til, at en elev lider af en alvorlig sygdom, kontakter skolelederen elevens forældre og søger at indhente deres tilladelse til, at skolen holder et møde med deltagelse af skolelederen, klassens vigtigste voksne og eventuelt en psykolog fra PPR.
- På dette møde lægges en handleplan for det videre forløb i forhold til eleven, herunder aftale om orientering af klassen og klassens øvrige forældre samt øvrige berørte voksne og børn.

Dødsfald (personale)

Lige efter dødsfaldet

- Skoleleder underretter personalet ved fælles information, eventuelt bistået af PPR. Der skal være tid til, at de, der har ønske om/behov for at sunde sig kan gøre det.
- Klasserne informeres af klasselærerne. Hvor det er klasselæreren, der er død, må klassen informeres af en lærer, den kender. Denne bør derefter beholde klassen resten af skoledagen.

Man bør endvidere sørge for, at ingen elever kommer hjem til et "tomt hus" (gælder i særlig grad for yngste elever).

- Tal konkret om det, der er sket. Lad eleverne tale om deres tanker og følelser.
- Når samtlige klasser har fået besked, samles alle ved flaget, der hejses på halv stand. Kort højtidelighed med 1 minuts stilhed og sang/salme (evt. i gymnastiksal/aula).
- De berørte elevers forældre orienteres (se bilag 3).
- På et kort personalemøde drøftes de konkrete opgaver i forbindelse med dødsfaldet.
- Skoleledelsen kontakter nærmeste pårørende og drøfter ønsker og behov i forbindelse med dødsfaldet og begravelsen.

Om begravelsen

- Skolelederen informerer personalet om de pårørendes ønsker vedr. elevers/læreres/ledelsens deltagelse i begravelsen.
- Den/de berørte klasser får en kortfattet meddelelse om klassens deltagelse i begravelsen. Det er vigtigt, at eleverne (særligt på de lave klassetrin) er sammen med voksne under begravelsen (forslag til informationstekst – se bilag 2).
- Tal indgående med den/de berørte klasser om alt det, som skal foregå ved begravelsen.
- På begravelsesdagen holdes klassen evt. samlet. Elever, der har behov for at være sammen med deres forældre, bør så vidt muligt have mulighed for det.
- Alle der har ønske om at deltage i begravelsen gives mulighed for det.
- På begravelsesdagen hejses flaget på halv stang til begravelsen har fundet sted.
- Relevant tillidsrepræsentant kan tage initiativ til mindeord i fagligt regi. Se eventuelt Beredskabsplan ved dødsfald, administrationen – BUAF.
- Skolen sender en båretbuket (fra skolen og dens personale).

Opfølgning

- Vigtigt med kollegial støtte og hjælp.
- Vær opmærksom på forskellig sorgreaktion hos eleverne (se dødsfald – elever).
- Se sorgens fire stadier (bilag 4).
- Samtaler i klassen, hvor man sætter ord på tanker og følelser i forbindelse med det skete, vil fortsat have stor betydning (se afsnittet vedr. dødsfald – elever. Se litteraturliste).

Dødsfald (ægtefælle/barn til kollega)

- Ledelsen kontakter medarbejderen. Alle informeres herefter efter aftale med medarbejderen.
- Begravelse: Deltagelse skal være mulig, hvis medarbejderen ønsker det.
- Skolen sender en båretbuket (fra skolen og dens personale).

Dødsfald (tidligere ansatte)

- Ledelsen vurderer disse dødsfald individuelt og tager stilling til, hvordan de skal markeres.
- Skolens flag er på halv på dødsdagen. Lærerne informeres, og derefter informeres klasserne.

- Ledelsen sørger for en hilsen fra skolen. Relevant tillidsrepræsentant kan tage initiativ til mindeord i fagligt regi. Eventuel deltagelse aftales med kontoret.

Dødsfald (i elevers familie)

Tiden lige efter dødsfaldet

- Når skolen får meddelelse om dødsfaldet, spørger skolelederen familien, om det er i orden at orientere elevens klasse.
- Det drøftes med hjemmet, om man må snakke om hændelsen i klassen.
- Tal åbent om det i klassen, også mens eleven er til stede.
- Fortæl, om muligt, hvad der er sket. Forbered kammeraterne på, at eleven kan være mere sårbar end ellers, og at de derfor bør vise ekstra omtanke.

Opfølgning

- Klasselæreren er ansvarlig for at være særlig opmærksom på eleven i den følgende tid.
- Vær opmærksom på elevens sorgreaktioner (se bilag 4).
- Sundhedsplejerske, psykolog og præst kan være ressourcepersoner i opfølgingsarbejdet.
- Skolen sender en bærebuks (fra skolen og dens personale).

Ulykker på skolen

Forholdsregler på ulykkesstedet

- Den/de, der er først til stede, sørger for at skolelederen bliver underrettet, og har forinden forsøgt så godt som muligt at afværge yderligere ulykke samt at holde eleverne væk fra ulykkesstedet.
- Alt afhængig af situationen tager den/de der først er til stede en vurdering af, hvor hurtigt hjælp skal tilkaldes. Er det akut ringes 112, herefter tilkaldes skoleledelsen/kontoret. Skoleledelsen/kontoret tilkalder ambulance i øvrige situationer.
- Medarbejderen registrerer hvilke elever, der har været vidne til ulykken og eventuelt sikrer ulykkesområdet.
- Ledelsen sørger for, at der er relevante medarbejdere til stede til at tage sig specielt af dem, der har været vidner til ulykken. Der sørges for voksenkontakt til de elever, som ikke bør være alene efter skoletid.

Underretning

- Skolelederen underretter elevens/elevernes hjem om ulykken, men ikke om følgerne. Ved ulykker med dødelig udgang underrettes familien af sygehus eller politi.
- Ledelsen varetager eventuel kontakt til pressen.
- Skolelederen informerer personalet.
- Ledelsen giver besked til PPR, som efter en konkret vurdering eventuelt indfinder sig på skolen.
- Ledelsen underretter skolechefen/forvaltningsledelsen.
- Klasselærerne overtager og informerer deres klasser (videre bearbejdelse af situationen). Tal åbent og konkret om det, som er sket. Lad eleverne snakke om det, de tænker og føler. Klasselæreren sørger for, at ingen elev kommer hjem til et tomt hus.

- Skoleleder eller klasselærer orienterer forældrene i den berørte klasse/skolen (opfordrer dem til at tale åbent om det indtrufne derhjemme). Alt efter situationen kan det være nyttigt med et forældremøde en af de første dage.

Opfølgning

- Registrer nøje eventuelt elevfravær efter ulykken.
- Find ud af, hvem der har været vidne til ulykken.
- Eleverne skal have ærlige oplysninger om, hvad der er sket. Reaktionsmønstrene efter en ulykke er ikke ens. Vær opmærksom på at mange, som ikke umiddelbart ser ud til at reagere, kan få reaktionerne senere. Elever, som har behov for det, skal tilbydes hjælp fra PPR.
- Ved skader, der fører til længere sygehusophold, holder klasselæreren kontakt med hjemmet og sygehuset.
- Hvis en elev får varige mén efter ulykken, følges dette specielt op af klasselæreren med hensyn til genforeningen med klasse- og skolemiljøet.
- Klasselærerne taler med klassen om pressens rolle – opfordrer dem til ikke at deltage.
- Skolen deltager ikke med klassebillede og lignende – ej heller personlige interviews.

En elev eller en medarbejder fratages livet

Når en person fratages livet, som en del af en kriminel handling, er der særlige forhold, som gør sig gældende:

- Skolens ledelse underrettes af skolechefen/forvaltningsledelsen.
- PPR vil være part i sagen fra dag 1.
- Der vil i sagens natur være mange ting, der ikke kan orienteres om. Viden om sagen, som ikke er frigivet af politiet. Der vil derfor være mange ubesvarede spørgsmål og dermed mere uro.

Politiet vil lave deres undersøgelse, som kan indbefatte interview/samtale med ledelsen eller medarbejdere i institutionen.

Hvis det er én af forældrene, der har forårsaget dødsfaldet, vil kontakten til forældre være anderledes.

Informationsstrømmene ved den slags "sensationshændelse" kan ikke styres. Facebook og lokalviden overhaler en organiseret/struktureret informationsplan. Så det er meget vigtigt, at ledelsen er helt klar på kommunikationsvejene. Eksempelvis ved at lukke ned for/afstå fra at følge informationsstrømmen på de sociale medier.

Børne-, Uddannelses- og Arbejdsmarkedsforvaltningen, ledelsen og PPR stykker den første tid sammen i et samarbejde.

- Personalet orienteres med det samme.
- Hvordan – og om hvad orienteres elever og forældre?
- Hvordan tackles en eventuelt pågående presse?

- Personale og elever tilbydes samtaler med psykologer fra PPR.
- Familieafdelingen kan have haft samarbejde omkring eleven, og vil derfor lave deres opsamling.

Opmærksomhedspunkter

- Vær tilstede som ledelse hele tiden den første uge. I har mulighed for at dæmme op for selvskabte historier og være tilstede for dem, der har brug for det.
- Lav så åben en kommunikation mellem ledelse, andre instanser og personalet, som muligt.
- Vær opmærksom på hele personalegruppen. Medarbejdere der ikke havde en primær kontakt til eleven, kan være meget ramt.
- Kommuniker enkelte faglige "råd" til elever og forældre – løbende som hændelsen nu udvikler sig.
- Vær ekstra opmærksom på, hvordan formidling sker til eleverne – det er langt det letteste at være ærlig og åben. I dette tilfælde er det godt at have en fælles udmelding. Vær ikke nervøs for elevernes reaktioner, men vær til stede, når deres spørgsmål kommer.
- Ledelsen tager stilling til eventuel mindehøjtidelighed, deltagelse i begravelse m.v.

Aktuelle telefonnumre

Alarmopkald (ambulance, politi, brand)	112
Børne-, Uddannelses- og Arbejdsmarkedsforvaltningen	7979 1990
Direktør	Mobil
Skolechef Karen Mortensen	7979 4133 Mobil 2132 4036
Leder PPR, Birgitte Østerlund Aagaard	7979 7114 Mobil 3089 7894

Bilag 1

Kolding, den _____

Til _____

Klassen har i dag modtaget den sørgelige meddelelse om, at _____ er død.

Dette er naturligvis noget, som vi alle på skolen, og især klassens elever, berøres stærkt af.

I de nærmeste dage vil vi derfor bruge megen tid på at tale om det, der er sket.

Det vil være af stor betydning for børnene, at man også i hjemmet taler åbent om det indtrufne. Hvis der bliver brug for yderligere oplysninger eller hjælp, er I velkomne til at kontakte os.

Klasselærer

Skoleleder

Bilag 2

Til forældrene i _____

_____’s begravelse finder sted ____ dag den _____ kl. _____.

Det er aftalt med familien, at klassens elever kan deltage i begravelsen.

Deltagelse er naturligvis frivillig, men det vil være godt, hvis så mange som muligt deltager.

Det kan være af stor betydning for bearbejdningen af sorgen i den nærmest følgende tid.

Skoleledelse og relevante medarbejdere vil også deltage, men det er vigtigt, at børnene også har en anden voksen med sig.

Klasselærer

Skoleleder

Bilag 3

Kolding, den _____

Til _____

Klassen har i dag modtaget den sørgelige meddelelse om, at _____ er afdøet ved døden.

Dette er naturligvis noget, som vi alle på skolen, og især klassens elever, berøres stærkt af.

I de nærmeste dage kommer vi til at bruge megen tid på at tale om det, der er sket.

Det vil være af stor betydning, at man også i hjemmet taler åbent om det skete. Hvis der bliver brug for yderligere oplysninger eller hjælp er I velkomne til at kontakte os.

Klasselærer

Skoleleder

Bilag 4 – Sorgens fire faser

- Chokfasen: Varer fra et øjeblik til nogle døgn
- Reaktionsfasen: Kan være i flere uger
- Bearbejdningsfasen: Kan vare i over et år
- Nyorienteringsfasen: Vil bestå hele tiden. Individet vil leve med ar i sjælen, som aldrig forsvinder.

Chokfasen

Chokfasen kan vare fra et kort øjeblik til flere døgn. Under chokfasen holder personen af al kraft virkeligheden på afstand. Ofte kan den, der er blevet ramt, virke behersket på overfladen, men under den er alt kaos. Vedkommende kan bagefter have svært ved at huske, hvad der er blevet sagt eller sket.

Reaktionsfasen

Reaktionsfasen kan siges at begynde, når den ramte tvinges til at erkende det skete. Der sker her en voldsom omstilling af hele det psykiske apparat, som har til opgave at integrere virkeligheden på en så funktionel måde som muligt.

Bearbejdningsfasen

Denne fase indtræder måske et halvt til et helt år efter traumat. Nu begynder individet at vende sig mod fremtiden i stedet for, som tidligere, at være totalt optaget af traumat og det forgangne.

Nyorienteringsfasen

Nye interesser har erstattet det tabte. Den vaklende selvfølelse er blevet genoprettet, de skuffede forhåbninger er blevet bearbejdet. Alt dette sker under forudsætning af, at vedkommende har kunnet arbejde sig igennem krisen.

Kilde: Johan Cullberg: Krise og udvikling.

Om tab og om sorgens følelser

- skrevet til dem, som har brug for at forstå den nødvendige smertes betydning i den lægende proces.

I et hvert menneskes liv er der adskillige tab, som det er nødvendigt at bearbejde følelsesmæssigt for at kunne fortsætte et liv i almindelig balance. Det at blive forladt enten ved et dødsfald eller en skilsmisse, at sige farvel til sit gamle fortrolige hjem, at få et handicappet barn, selv at blive kronisk handicappet eller livstruende syg, er eksempler på tab, som i en periode kan få en til at føle, at livet ikke er værd at leve. Tabet forårsager et sår i sjælen, et sår, som tiden normalt læger, hvis sorgen over det skete forløses i gråd, vrede og fortvivelse.

Tabet kan ryste sjælen på en så voldsom måde, at sorgens følelse kan blive en **krise-tilstand**, hvor man har brug for hjælp fra sine nære. Man mister for en kort tid kontrollen over sine følelser, bliver angst, brister pludselig i gråd eller bliver vred uden grund.

Dette er både sundt og naturligt, men for mange mennesker er det foruroligende og kan få én til at overveje, om man er ved at blive sindssyg. Oplevelsen af kaos og uvirkelighed, "det er ikke mig, dette er sket for", fornemmelsen af at se den afdøde på gaden eller høre vedkommendes stemme er også normalt i den forstand, at det opleves af mange mennesker i dyb sorg.

Sorgen har sit forløb, således at man efterhånden kan adskille sig fra det, man har mistet og dermed blive i stand til at knytte nye bånd, finde nyt livsindhold og lære de nye færdigheder, der skal til for at mestre et andet slags liv. Svære tab betyder nemlig, at man aldrig bliver den samme som før. Derfor er det at sørge hårdt arbejde.

Man kan betragte sorgarbejdet som **fire opgaver**, man skal løse på mange forskellige niveauer i det tidsrum, der skal til for at nå til et nyt liv. Et liv som enlig, et liv med et handicappet barn, et liv, hvor man har en truende sygdom med sig, hvor man skal kunne fungere med et handicap eller måske arbejdsløs. Lige meget hvad man mister – sorgarbejdet er det samme, om end det kan opleves meget forskelligt alt efter, hvem det er, der har mistet, hvad, hvordan og hvornår i livet.

Sorgarbejdets første opgave er, at du må erkende, hvad der er sket, og det er specielt i begyndelsen svært, fordi uvirkelighedsfornemmelsen kan være stor, når din sjæl er blevet rystet. Efterhånden trænger erkendelse af det skete igennem, selv om det kan tage lang tid, inden tabets omfang bliver klart for dig. Nye erkendelser vil dukke op igennem hele sorgprocessen, som kræver tid, vilje og energi.

Når erkendelsen af tabet efterhånden når dig, overvældes du af **fortvivlelse**, måske af fysisk smerte. Følelsen af ensomhed blandes med ængstelse over det, der er sket med dig, og som vil ske med dig. Specielt i begyndelsen er sorgens følelse ofte på en pinagtig måde blandet både med **skyldfølelse** over, at du gjorde som du gjorde, og vrede rettet mod de personer, som har haft med din tragedie at gøre, for eksempel læger, hospital, venner, slægtninge – muligvis Gud, og måske også mod den, der har forladt dig. De tilbagevendende spørgsmål som er helt naturlige for os alle er: Hvorfor skete det? Hvorfor mig?

Litteratur om sorg og tab

Charlotte Bork Høvsgaard: 'Nu er Thomas væk'

Charlotte Bork Høvsgaard: 'Her bor de levende.'

Karen Thisted: 'Det skal mærkes, at vi lever. Samtaler mellem Benny Andersen og Johannes Møllehave'

Eva Jørgensen: 'Sorrige og glæde'

Esben Kjær: 'Min usynlige søn'

Karin Feit Almberg: 'Tomrum'

Gitte Løkkegaard: 'Livsmodig'

Jesper Bay Hansen, Poul Joachim Stender: 'Hullerne i livet - og livet i hullerne'

Lise Trap: 'Sorg. Den dybeste ære glæden kan få'

Michelle Hvid: 'Lev livet modigt'

Puk Qvortrup: 'Ind i en stjerne' (Roman)

Hanne Marie Svendsen: 'Mellem regndråber' (Roman)

Link til Kræftens Bekæmpelse hjemmeside: [Forside - Omsorg \(cancer.dk\)](https://www.cancer.dk)

- *Ny litteratur fra Birgitte Østerlund Aagaard*

Behandlet i MED-udvalg september 2024